

Vai mākslas kritika vajadzīga?

„Rita“ aptauja par kritikas nepieciešamību un par to, kādai vajadzētu būt kritikai

Šis svētdienas aptaujas temats ir jautājums, par ko sabiedrībā bieži jau runāts un par ko, sevišķi skatuvēs mākslinieki, allaž daudz domājusi, — jautājums par kritiku.

Nacionālā teātra direktoru J. Grīnu

jautāju nevien kā teātra direktoru, bet arī kā cilvēku, kas pats daudzas kritikas rakstījis un vadījis literatūras un kritikas mēnešrakstus.

„Jā, un taisni tāpēc,“ domā direktors, „šai jautājumā man nav tik viegli atbildēt, lai gan personīgi noteikti atzīstu kritikas par nepieciešamām. Vai nevarētu šoreiz...“

Žurnālists neatlaižas, un tad direktors pats uzraksta savu domu konceptu.

„Teātra kritika, pēc manām domām, veicina publiskas interesi par izrādēm, un tā ir viņas galvenā loma. Protams, dažreiz publika kritiķim tic, citreiz nē, bet tas atkarājas no kritiķa spējām, vai viņa kritikas lasa, un vai tā modina lielāku vai mazāku interesi — arī par izrādē. Publiskā katrs apmeklētājs spriež par izrādē, tad kāpēc lai to nedarītu kritiķis? Viņa kritika, resp. recenzija arī ir savā ziņā mākslas darbs un arī to var savukārt vērtēt. — No kritiķiem pirmā kārtā prasāma godprātība un otrā lietpratība (šos vārdus direktors pats pasvītro). Ar godprātību es saprotu to, lai kritiķim pie viņa sprieduma nenāktu līdz nekādi blakus aprēķini: pazišanās, personīgi rēķini, vēlēšanās sadot, vēlēšanās kādu slavēt u. t. t. Tāpat arī kritiķim būtu jābūt mērenākās domās pašam par savu lomu un kompetenci, citiem vārdiem — atturīgākam spriedumos par teātra mākslinieku darbu. Dažreiz recenzents ir arī pārāk subjektīvs, piemēram, atzīst tikai vienu virzienu.

Otrkārt, būtu no recenzentiem prasāma arī lietpratība, lai gan reti kad recenzents varēs ko dot teātrim, režisoram, aktierim. Bet lai nelauzītu tiem „ierusēt“, sāstīgi rutināti recenzentiem derētu turēt savu autoritāti augstāk. Ja viņš allaž prasa no citiem, tad prasīsim arī no viņa — kompetenci, garīgu možumu, interesi par teātra mākslu ārzmēs u. t. t. — Vispār būtu vēlama, lai recenzenti spriestu uzmanīgāk un kautrāk, bet režisori un aktieri, lai neuztrauktos un neapvainotos par kritiķiem. Mērķis visiem viens — lielāka mākslas pilnība.

„Bet viens no kritikas pretinieku svarīgākiem argumentiem ir tas, ka kritikas par vienu un to pašu izrādē vai koncertu ir ļoti dažādas. Kā tas var būt?“

„Pirmkārt, kritiķi var būt atsevišķi, noteikti virzieni piekritēji, kā to jau minēju. Otrs iemesls ir kritiķu subjektīvā pieeja. Cilvēki taču ir dažādi.“

„Vai tas ir ļaunums?“

„Varbūt būtu labāk, ja kritiķi ir vienā, ir otrā gadījumā censtos būt objektīvi, bet tik liels ļaunums tas nav, ka tādēļ vispār kritikas nozīmi varētu noliet.“

„Ja par kritiķiem ir runa,“ saka jaunākie teātra aktieri, pēc sarunas direktora kabinetā, „tad jāmeklē Lejiņš.“ — Un tiešām

režisors un aktieris Jānis Lejiņš

par šo jautājumu labprāt izsakās. Viņš par to daudzkārt domājis un izveidojis savu noteiktu ieskatu: proti, ka kritikas taģadējā veidā nav vēlamas.

„Kāpēc?“

„Tāpēc,“ saka Lejiņš savā garderobē pie bārdām un parūkām noklātā grimēšanas galda nosēdies, „ka kritikas neviens mākslinieku nav ļaobojušas.“ — Ar dažiem vārdiem jau nevarot mēnešiem ilgo darbu grozīt. Cilvēki, kas mākslas darbus, piemēram, lugas, izvēloties un izstrādājot, arī paši ir atbildīgi un piedzīvojuši ļaudis, un kritikas, domā Lejiņš, bieži esot diezgan pavisām. Vienā vakarā jau arī nevarot mēnešiem ilgā darba rezultātā ledzīnāties. Tādas kritikas vienmēr sārģinot māksliniekus, — tā esot „braukšana ar zābakiem otra dvēselē.“

— Bet vai dažkārt nav tā, ka kritikas par vājāku mākslas darbu ir par daudz labas, — vai kritiķi dažkārt zābaku vietā nelieto mīkstus cimdus?

Tam nesot nozīmes. Radošs mākslinieks tik un tā pats sevi kritizē. Kaut

arī kritikas un recenzijas dažkārt ir labu labās, mākslinieks pats nemīgi cenšas to labot un grozīt, kamēr beidzot desmitā vai divpadsmitā izrādē pats ir ar sevi apmierināts.

— Bet vai gluži bez kritikas varētu? — Arī par to Jānis Lejiņš ir domājis: vajadzētu darbu analīzi, vajadzētu skatītājus iepriekš sagatavot izrādē. To varētu darīt pirms pirmizrādes, varbūt, piemēram, rīkojot presi ģenerālmēģinājumus vai tamlīdzīgi. — Bet, — to Lejiņš sevišķi uzsvēr, — nevar būt tā, ka kritikas darbu noliedz, — jāstrādā kopīgs kultūras celšanas darbs. — Arī

operdziedone Milda Brechmane-Štengelē

nav kritiķiem draudzīgi noskaņota. Viņa domā, ka tie spriež pārāk subjektīvi. Pirmkārt, viņi nerēķinoties ar to, ka dziedātāji nav mašīnas; dažkārt privātas dzīves vai citu apstākļu dēļ nav iespējams sniegt kaingalu snieģumus. No otras puses, kritiķi paši dažkārt ir garastāvokļa iespaidā.

— Mēs noliekam savu sirī, bet kritiķis negrib to pieņemt. Un tādās reizēs, — saka dziedone, — mēs jūtamies kā nopēti. Pie tam bez vainas, gluži kā agrāk katru sestdienu uzdeva bērniem — neprasīja, vai vainags, vai nē: sestdienu klāt — jānoper. — Bet kā to novērst?

— Būtu labi, ja varētu nemaz nerakstīt. Bet ja jāraksta, tad vajadzētu būt sevišķam izdevumam, kur nerakstītu viens kritiķis, bet pieaicinātu vairākus un savliktu visu atziņas kopā, tā novērstot subjektīvismu. Kritika nedrīkstot ārdīt, tai jābūt kā ceļš rādītājam un pamācībai.

— Vai kritikas dažreiz nav arī par daudz slavinošas?

— Katrā ziņā, gļaimīgām kritiķām nav jābūt, — tām jābūt ierosinošām.

Otrs dziedones priekšlikums būtu sevišķs mākslinieku un mākslas kritiķu saņākmes darba apspriešana, — piemēram, kādu laiku pirms pirmizrādes, jo jāatzīst, ka kritiķiem var būt tiešām ierosinošas domas pareizāki tīras mūzikas uztverei.

— Bet kā ar publiku?

Taisni te, domā dziedone, kritiķi visvalrāk grēkojot, — cita vārda tam nevarot atstāt, — jo plašās masas, kas pašas nevērtē, pēlums nevien uztver, bet arī nepareizi vispārina.

Operdziedonis Mariss Vētra

atbild ātri: — Mākslas kritikas, pēc manas visirānīgākās pierācības, ir liekas. Pirmkārt, nav pareizi kritizēt cilvēku, kas strādājis mēnešiem, pat tad, ja to dara speciālists. Pie tam te tūlīt jāpiebilst, ka laikraksta mums ir daudz, bet īstu speciālistu mākslas lietās maz. Kritiķu lielā kļūda ir arī tā, ka viņi parādus meklēt tikai trūkumus, — to Vētra atzīst par noteikti negatīvu parādību. Tās vietā būtu liekamās recenzijas, kuņās norāda tikai uz labo.

— Kritikas samaitājušas arī mūsu klausītājus, kas nenāk klausīties labo un skaisto, bet priecājas, ja atrod ko sliktu un kritizējāmu. Bet, — to teicis viens no mūsu ievērojamākiem muziķiem un komponistiem, — kritiķis nekad nedrīkst rakstīt par tādām sliktām lietām, ko publika pati sajūt.

Tā tad Mariss Vētra prasa kritiķu vietā recenzijas, kas norāda labo. Šīs recenzijas tomēr, arī būtu jāraksta muzikas speciālistiem.

— Bet, ja nu kāds mākslinieks vai mākslas darbs ir tiešām vājš un neizdevies?

— Šai ziņā mums vajadzētu kādu vadošu iestādi, kas izsījā māksliniekus un mākslas darbus, nosakot, kuņi ir pietiekoši, labi, lai tos celtu publikai priekšā. — Vispār, domā Vētra, neviens „mīlestības“ vai citu iemeslu dēļ maksīgi izcelts mākslinieks tomēr ilgi nevar pastāvēt, mākslinieki tik un tā dabīgi izsījājas.

komponists un diriģents Olgerts Bištevīņš

kuņam ar šo jautājumu uzbrūk atvīnieks. — Es nemaz nevaru iedomāties, ka kritikas varētu nebūt. Tās taču vajadzīgas jau informācijai vien.

— Kādām tad kritiķām jābūt?

— Vispirms kritiķim jābūt godīgam. Jābūt godīgam pret mākslinieku, un viņš nedrīkst iespaidoties no draudzības vai personīgām antipatijām. — Jābūt godīgam arī pret publiku, — nevar publiku maldināt, jau pašas koncerta lietas un vispār mākslas labā. Ja kritiķi nerakstīs godīgi un, piemēram, nevajadzīgi saslavēs pavāju koncertu, tad publika noteikti jutīsies piekrāpāta un pievīlta, un labāk citu reizi aizies uz kino vai cirku, jo tur daudz nesagādā, un tamdēļ arī nevar vilties.

— Kritiķiem pārmet, ka viņu kritikas nesaskana.

— Protams, kritiķiem būs dažādas uztveres, bet, ja tikai viņi būs godīgi, tad nav svarīgi, kāda būs viņu uztvere, — nedrīkst, protams, pie kritiķām ķerties nezinātajās.

— Mūsu kritiķi bieži aizmirst pašu galveno — viņi pēc garīem ievadiem un plašām analizēm nepasaka vai bija vērts u z koncertu i e t v a i n ē!

Olgerts Bištevīņš ir frazainības tenaidnieks — viņš prasa no kritiķa skaidru: jā vai nē. Un tad: kritiķiem jābūt bezpartējskiem, nedrīkst rakstīt „starp rindām“, nevar būt tā, ka vienu galīgi nopeļ, bet otru cēl debesis. — Bet bez kritiķām nē. —

— Velti jūs mums kritiķiem prasāt, — smejas pazīstamais

komponists un kritiķis Jēkabs Graubiņš

— mēs jau tik un tā paši par sevi ļaunu ne teiksīm.

Bet viņam, protams, ir arī savi nopietni ieskati.

— Kritika taču ir viena žurnālistikas daļa, tā tad arī jāatpoguļo dzīve. Bez vērtēšanas un kritikas taču nebūtu progresā. Zinātniekam jāvērtē no patiesības viedokļa, morālistam no laba darba viedokļa, praktiķim no derīguma viedokļa. Arī mākslā nepieciešams skaists un neskaists vērtējums, bez tā nebūs skaistuma progress.

— Bet jums, kritiķiem, pārmet subjektīvismu. Saka, jūsu kritikas ir tik dažādas, ka lasītāji nevienu galā vairs negrib ticēt?

— Tāpat kā nav vienādas domas par praktiskiem priekšmetiem, arī par mākslas darbu būs dažādas domas. Arī kritiķis, protams, ir tikai cilvēks. Par ļaunumu tomēr spriedumu dažādību neuzskatu — no domu izmaiņas taču patiesība izrīsinaš. — Varētu runāt par to, kādām kritiķām jābūt, — piebilst Graubiņš, — bet tas ir atsevišķi pārrunājams, plašs jautājums.

— Kādi pēc jūsu domām ir mūsu kritiķi?

— Par mūsu kritiķiem noteikti var sacīt, ka tie ir visgodīgākie, kādi vien pasaulē atrodami. Nezinu nevienu gadījumu, kad kāds mūsu kritiķis būtu pērkams bijis, kamēr ārzemēs šī parādība ir pat pilnīgi legālizēta. — Arī tas, ka mūsu spriedumi bieži nesakrīt, vēl tikai apstiprina mūsu godīgumu, mēs nekad nesabāžām galvas kopā, lai apspriestu, ko par to un to rakstīt, — katrs iet ar savu mērķu.

Noteikti kritikas aizstāv skatītāji un klausītāji. Liels mākslas — teātru un koncertu cienītājs Latvijas Sarkanā Krusta silmnicis

direktors Dr. Aleksandrs Neubergs

pat drusku pārsteigts par šādu jautājumu.

— Es atzīstu mākslas kritikas par pilnīgi nepieciešamām, tikai tām jābūt ļoti taktiski uzrakstītām, pamācošām, ne pārāk subjektīvām. Kritiķā mākslas darbs un mākslinieks jāapskata tā, lai skatītājs klausītajās no tā varētu smieites ko pamācošu. Tādā gadījumā kritikas nāks tikai par labu — ir māksliniekiem ir publika.

Par kritiku dažādiem un pretrunīgiem Dr. Neubergs domā, ka kritiķiem var būt dažādi uzskati par mākslas priekšmetu, bet par māksliniecisko izpildījumu gan domām vajadzētu saskanēt.

— Bet vai šādas pretrunas, kaut vai par izpildījumu, būtu pietiekoši iemesls kritikas nozīmes nolīgšana?

— Nē! Noteikti grībētos tomēr, lai kritiķi atklāti izsaka savus uzskatus — tas vajadzīgs nevien māksliniekam, bet arī publikai. Es pēc katra koncerta vai izrādes ar lielu interesi izlasu kritikas, lai salīdzinātu ar tām pats savus uzskatus un iespaidus. Jāvēlas tikai, lai kritikas būtu objektīvas.

Arī otra citīga mākslas iestāžu apmeklētāja filoloģijas

studente Mirdza Liepiņa

noteikti aizstāv kritikas. Ar īstu zinātnisku pieeju jautājumam viņa vispirms klasificē skatītājus: — Ir tādi, kas paši spriež par dzirdēto un redzēto, ir tādi, kas tikai uz kritiķām palaižas, un ir tādi, kas vispār nespiež, bet iet teātri tikai, lai pakavētu laiku.

Trešie, pēc Liepiņas domām, ir nelabojami, pirmie nav jālabo, bet tiem der savus patstāvīgos spriedumus salīdzināt ar speciālistu domām, pārējiem kritikas vajadzīgas, lai tie ar laiku arī varētu patstāvīgi spriestumus izveidot. Kā inteliģentam cilvēkam jāmeklē par mākslas darbu spriest — to viņa atzīst par pašu par sevi sapratamu lietu.

Otrkārt ir praktiskais — Rīgā taču, paldies Dievam, noteikti tik daudz mākslas sarīkojumu, ka visus nekādi nav iespējams apmeklēt. — Kā tad lai izvēlas, ja nebūs kritikas, pēc kuņām vadīties, vai ja, piemēram, par visiem sarīkojumiem tikai ļaun vien rakstīs.

— Bet kritikas taču ne vienmēr saskan. Viens kritiķis saka, ka tas ir labs, ko otrs nopeļ.

— Nu tā, protams, ir viņa gaumes lieta, — bet man taču arī ir sava gaume, un es zinu, uz kuriem kritiķiem varu šai ziņā palaieties. Kritikas taču raksta pazīstami cilvēki, speciālisti zināmās mākslas disciplīnās.

Ticat savai laimei

un iegādājaties Veselības veicināšanas biedrības lielās naudas izlozes bijetes, kur par Ls 1.— Jūs variet vinnēt

10.000.—, 5000.—, 3000.—, 2000.—, 1000.—, 500.— u. t. t.

Bijetes dabūšanas biedrības birojā, Brīvības ielā Nr. 51, dz. 2. Galvenā pasta, Rīgas dzelzceļu stacijā „Jaunā Zinas“ kantori, Latvijas bankā, Armijas ekonomiskā veikālā, Reklāmas kioskā Brīvības bulvārī pie Elizabetes ielas, visos laikraksta kioskos un lielajos veikalos. Uz provinci izsūtā arī pa pastu, ja biješu vērtību iemērkā b-has pasta tek. rēk. 819 vai iesūta 10 vai 20 sant. pastmarkās (ne zīmogramkā), pieskaitot pasta izdevumiem 20 sant.